

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI, BILJEŠKE.

»VERBA LAMUELIS REGIS . . .«

(Prov. 31,1)

Dr. J. Oberški.

Tekstualno-kritička bilješka.

Ove naslovne riječi iz 1. verza 31. gl. knjige Proverbia, koja sadržava zbirku mudrih izreka, poslovice i pouka za praktično življenje, pripadaju među ona mjesta Sv. Pisma, koja zadaju tumačiteljima mnogo poteškoća i tako su »crux interpretum«. Poteškoće tumačenja izlaze već odatle, što se i prijevodi ovoga mjesta u LXX i Vulgati znatno među sobom razlikuju. Ako pak oba ova prijevoda sravnimo sa sadašnjim hebrejskim masoretskim tekstom, vidimo da se i od njega razilaze.

1. Grčki prijevod LXX glasi: *Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρηναὶ ἐπὶ Θεοῦ, βασιλέως χρηματισμός, ὃν ἐπαίδευσεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ.*

Prvo je što ovdje zapažamo, da LXX postavlja drukčiju grupaciju ili podjelu konsonanata na riječi, nego li sadašnji hebrejski masoretski tekst i Vulgata. Pita se, na temelju koje podjele ili grupacije konsonanata hebrejskoga teksta mogao je nastati grčki prijevod LXX. Kod rješavanja toga pitanja možemo utvrditi ovo:

a) Riječi: *οἱ ἐμοὶ λόγοι* očividno dolaze od čitanja: דְּבָרַי = moje riječi, mjesto: דְּבָרַי = riječi. Tu dakle nema poteškoće.

b) Riječ: לְמַוְאֵל odgovarala bi u LXX prijevodu riječima: *ἐπὶ Θεοῦ*. Odatle razabiremo, da je לְמַוְאֵל shvaćeno kao dative auctoris, odnosno prema našem jeziku kao genitiv auctoris, kako doista često dolazi u napisima, n. pr.: לְמַוְאֵר לְדָר, jedino je ovdje prijedlog upotrijebljen u svom duljem obliku: לְמַוְאֵ, koji se obično upotrebljava u pjesničkim knjigama, kao što se mjesto veznika וּ ili prijedloga וְ često upotrebljavaju dulji oblici: קָמוּ, קָמוּ sa istim značenjem što ga imadu u

¹ Gesenius W., Hebräische Grammatik, völlig umgearbeitet von E. Kautzsch, 28 Leipzig 1909, 8°, XII+606, § 129c, str. 439; ispor. Ps 3, 1; 11, 1; 14, 1 i dr.

svom jednostavnom obliku.² Prevodioci su dakle LXX čitali: $\text{לְמַרְאָה} = \text{ἐπὶ Θεοῦ}$, a ne: לְמַרְאָה . Glagol: εἰρηναίη umetnut je po smislu kao dopuna, premda ga u hebrejskom tekstu nema.

Ali sada nailazimo na poteškoću, kako da objasnimo, daljnje riječi LXX prijevoda: $\text{βασιλέως χρηματισμός}$, jer ovako kako su u grčkom prijevodu konstruirane, da je βασιλέως , uzet kao genitiv posesivni, koji pobliže označuje imenicu χρηματισμός , pretpostavljale bi u hebrejskom obrnuti poredak i konstrukciju, t. j. riječ מִשָּׁה bila bi u statusu konstruktivnom prema מֶלֶךְ , pa bi izraz glasio: מִשָּׁה מֶלֶךְ , i to bi bilo ekvivalentno prijevodu LXX: $\text{βασιλέως χρηματισμός}$. No u hebrejskom tekstu nemamo na ovom mjestu ovakva poretka, koji bi dopuštao takav prijevod, što ga daje LXX, iako bi sam prijevod davao moguću smisao. Ipak bi se poredak riječi LXX prijevoda mogao dovesti u sklad sa sintaktičkim poretkom riječi hebrejskoga teksta, ako u LXX prijevodu mjesto dosadašnje interpunkcije, koja stavlja zarez ispred riječi βασιλέως , stavimo zarez poslije riječi βασιλέως . Time bi riječ βασιλέως dobila značenje a pozicije za Θεοῦ dok bi riječ χρηματισμός sačinjavala početak druge polovice stiha, gdje bi χρηματισμός bio odgovarajući paralelizam prema riječi λόγοι u prvoj polovici stiha. Prema tomu bi ovako ispravljeni prijevod LXX glasio: »Riječi moje, izrečene od Boga kralja, nauk u kom ga je poučavala njegova majka«.

Ali prijevod: »od Boga kralja« zvuči nam ovdje neobično tuđe, jer ne nalazimo u kontekstu dovoljna razloga za upotrebu ove fraze, pogotovo kako bi zvučila u hebrejskom: לַאֱלֹהִים מֶלֶךְ , jer bi ona bila hapax legomenon u hebrejskom tekstu Sv. Pisma. Ima doduše slučajeva, da se upotrebljava fraza יְהוָה מֶלֶךְ = Dominus rex (Ps. 29, 10), ili אֱלֹהִים מֶלֶךְ = Deus rex meus (Ps 74, 12), ili: יְהוָה מֶלֶכֵּנוּ = Dominus rex noster (Is. 33, 22) i dr., ali nema primjera za upotrebu analogne fraze s riječju לַאֱלֹהִים , dakle לַאֱלֹהִים מֶלֶךְ = Bog (Svemožni) kralj. Stoga nam se ovo objašnjenje ne čini dovoljno obrazloženim, pogotovu, kad nam prijevod daje dosta prisiljeni smisao.

2. Zadržavši pretpostavku, da riječ לְמַרְאָה valja čitati לְמַרְאָה kao složenicu od prijedloga לְ no u značenju dativa commodi, i riječi לַאֱלֹהִים , ali u značenju: jak, moćan, — dakle kao atribut riječi מֶלֶךְ , dobili bismo s lakoćom vrlo vjerojatno do-

² O. c. § 103k; str. 313; ispor. Joüon P., Grammaire de l'hébreu biblique, Rome 1923, 8°, XII+543+79*, § 103g N(2), str. 279.

bro rješenje ovog problema, jer bi tada prijevod glasio: Riječi moćnomu (silnomu, jakomu) kralju, pouka, kojom ga je odgajala njegova majka. Tu je ujedno skladno proveden pjesnički paralelizam prve i druge polovine verza. Ne bi mnogo mijenjalo na stvari, ako bi se prijedlog מִמֶּנִּי uzeo ovdje također u smislu genitiva auctoris, pa bi mjesto »moćnom kralju« glasillo »moćnoga kralja«. Time bi se znatno približili prijevodu Vulgate, samo s tom razlikom, što Vulgata uzima riječ מִמֶּנִּי kao vlastito ime.

3. Među daljnjim mogućnostima, kako da se riješi ovo pitanje, mogla bi biti i ta, da se מִמֶּנִּי čita s vokalizacijom מִמֶּנִּי, a u tom slučaju mogla bi se ova riječ razriješiti rastavljanjem na מִנִּי i particip hofala od glagola מִנִּי, odnosno מִנִּי koji znači:

1) biti lud, ludo raditi;³ u nifalu: stultum se praebere; hebetem, obtusum, pinguem esse; de hebescente aut languente mentis acie; gemarice: ingenii imbecilitas.⁴ Za ovo značenje govori i jedna važna stilistička činjenica, a to je ta, da se upravo u ovoj knjizi Sv. Pisma, t. j. Proverbia, korijen toga glagola u raznim formama upotrebljava pretežno u tom smislu. Korijen naime ovoga glagola dolazi u Sv. Pismu u svemu 50 puta, a od toga knjizi Proverbia, izuzevši naš slučaj, svega 40 puta, a preostalo što u knjizi Jobovoj (2 put), što u Psalmima (3 put), što opet u prorocima (Isaiji 2 put, Jeremiji, Oseji, Zakariji po 1 put). Možda bi se dalo izvesti i značenje: biti mlad, jer i u mladosti je čovjek još nerazvijena uma. U našem slučaju radilo bi se o »mladom kralju«, pa bi u tom slučaju prijevod glasio: »Riječi mladomu kralju, pouka . . .« I ovo bi značenje dosta lijepo pristajalo.

2) Drugo značenje toga glagola, prema Gesenius-ovu rječniku, jest: preduzeti si, nakaniti; u hifilu: odlučiti se za nešto, nešto nakaniti; prema Fürst-ovoj konkordanciji zanimljivo je, da se taj glagol מִנִּי svodi na isti korijen s glagolom: velle = htjeti; u hifilu u ekstenzivnom značenju: studere, operam dare, aggredi; konačno ga svodi na zajednički sanskrtsko-semitski korijen: wal-, latinski: vol-, grčki: βουλ-, gotski: vi-

³ W. Gesenius—F. Buhl, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch,¹⁷ Leipzig 1921, str. 280.

⁴ J. Fuerst, Librorum sacrorum Veteris Testamenti Concordantiae hebraicae atque chaldaicae, Lipsiae 1932, str. 337, st. 1.

ljan-, slavenski: wol- (vol-).⁵ Oblik participa hofala glasio bi: מוֹלָא; prema tome prijevod bi glasio: »Riječi onomu koji je bio određen za kralja, pouka . . .« Ni taj smisao ne bi bio na odmet, jer bi se radilo o kraljevskom prijestolonasljedniku, komu bi sasvim pristajale važne majčine pouke. Tek je poteškoća u tom, što nemamo dovoljno sigurna oslonca za vokalizaciju sa vokalom k a m e c mjesto c e r e, dakle מוֹלָא mjesto מוֹלָא a drugo, što nam nikako ne pristaje za istu riječ u kontekstu 4. verza ove glave.

4. Napokon imade još jedna mogućnost, kako da se pokuša razriješiti ovo mjesto, a ta jest, da se מוֹלָא čita s vokalizacijom מוֹלָא što bi značilo sastavljeni prijedlog od poetičkog מוֹלָא i partikule לָא, koja označuje smjer prema komu se nešto upravlja, pa tako bi prijedlog dobio pojačano značenje: id quod est ex opposito, quod est contra, u LXX *συναντιᾶν*, kako je upotrijebljen u knjizi Nehemije (12, 38), gdje ga i Vulgata prevodi sa: *ex adverso*. Smisao bi dakle bio: »Riječi upravljene kralju, pouka . . .« Sličan smisao ovog izraza mogao bi se primijeniti i u 4. verzetu ove glave: »Nemoj kraljevima nasuprot (pred kraljeve), nemoj kraljevima davati (stavljati) da piju vino . . .!«

5. Vulgatin prijevod, kako smo već napomenuli, uzima riječ מוֹלָא kao vlastito ime, s kojim je prediduća riječ מוֹלָא spojena u statusu konstruktnom, a naredna riječ מוֹלָא jest apozicija tom vlastitom imenu. Riječ מוֹלָא prevodi Vulgata sa »visio«, dakle u onom smislu, kako dolazi kod mnogih proroštava (Is. 13, 1; 14, 28; 15, 1; i dr.; zatim: Nah. 1, 1; Hab 1, 1; Zak. 9, 1; 12, 1; Mal. 1, 1). Ali pored ovog značenja bilježi nam Gesenius-Buhl-ov rječnik također značenje: *Ausspruch*⁶ = izreka, poučna rečenica, — što dopušta također Fürst-ova koncordacija.⁷ Upotrijebimo li prema Vulgatinom prijevodu spomenuti ispravak riječi »visio«, dobivamo rekonstruiran paralelizam u obje polovice verza:

»Riječi Lamuela kralja,

Nauk u kom ga je poučavala njegova majka.«

Ovakvom tekstu sasvim je obvius kontekst, koji dalje slijedi, gdje se govori o intimnom poučljivom nagovoru majke

⁵ O. c. str. 337, st. 2.

⁶ W. Gesenius—F. Buhl, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*, str. 464, st. 2.

⁷ J. Fuerst, o. c. str. 735, st. 1.

sinu. Mišljenje, da riječ »Lamuel« znači vlastito ime, imade za sebe dosta jaki argumenat u tom, što se ponavlja u 4. verzu, makar i sa neznatno promijenjenom punktacijom t. j. da mjesto vokala šurek dolazi vokal *cholem plene scriptum*.

Najvažniji prigovor protiv shvaćanja Vulgate da je »Lamuel« vlastito ime jest taj, što bi po gramatičko-sintaktičkim pravilima hebrejskoga jezika poslije vlastitog imena riječ לַמֶּלֶךְ kao apozicija morala imati uza se određeni član, jer čim je spomenuto vlastito ime, onda imenica לַמֶּלֶךְ kao apozicija postaje poznatom. Međutim čini se da ovo gramatičko-sintaktičko pravilo nije tako striktno provedeno, da ne bi dopuštalo izuzetka, jer nalazimo primjera, da imenica לַמֶּלֶךְ , makar dolazi kao apozicija poslije vlastitog imena, ipak se upotrebljava bez određenog člana (II Sam 5, 2; I Chron 11, 2).

Neki egzegeti (J. Knabenbauer i Wildeboer)⁸ drže, da zbog toga, što riječ לַמֶּלֶךְ nema određenog člana, treba riječ לַמֶּלֶךְ spojiti sa מַשָּׁא i shvatiti je kao ime naroda ili kraljevstva *Massa*. Napominjemo, da postoji doduše etničko ime *Massa*, koje se i u Sv. Pismu spominje (Gen 25, 15), i to među Ismaelovim potomcima, kasnijim Arapima. Ipak držimo da ovdje nema dovoljno oslona za ovo mišljenje, jer stilističko-metrička struktura verza, koja je inače u drugim verzovima provedena, traži na ovom mjestu takav pojam, koji sačinjava paralelizam prema riječi דְּבַר־בְּרִי , a taj postoji samo onda, ako riječi מַשָּׁא damo značenje: pouka, poučna izreka. Zbog istog razloga držimo, da nije točna sirska interpretacija: »Riječi Muela kralja proroka, koga je poučavala njegova majka i rekla . . .«⁹

* * *

Iz ovoga dakle, što smo ovom prilikom iznijeli o različitim mogućnostima čitanja našega teksta i načinu rješavanja tekstu-alno-kritičkih i egzegetskih pitanja, vidi se, kako pojedina mjesta originalnog teksta Sv. Pisma, pored svih prijevoda što postoje, često sačinjavaju veoma komplicirani problem, koji treba pokušati ogledati sa svih mogućih strana, t. j. s gledišta

⁸ J. Knabenbauer S. J., *Commentarius in Proverbia*, CSS Parisiis 1910, str. 238.

⁹ Ibid. 238; ispor. *Biblia Sacra juxta versionem simplicem quae dicitur PSCHITTA*, Mausili 1887, *Typis Fratrum Praedicatorum*, tom II, str. 165, stupac 1.

tekstualne kritike, filologije, stilistike, metrike i semitske pozicije, literarne kritike i historije, ako hoćemo da dokućimo napokon pravi egzegetski smisao dotičnoga mjesta.

Napokon pripominjemo, da u našem slučaju, pored svih mogućih varijacija čitanja i tumačenja našega verza ipak nijedno nije takve naravi, da bi zadiralo u smisao dogmatskog i moralnog značenja u vezi s ostalim kontekstom, pa zato je indiferentno, kojemu ćemo se čitanju priključiti. Svatko može da bira mogućnost, za koju ga uvjeravaju jači razlozi.

BERGSONIZAM I KATOLICIZAM.

Dr. Đuro Gračanin

Borba o Bergsonovu filozofiju i dalje se nastavlja. Povodom osamdeset-godišnjice filozofova života izašli su brojni članci po novinama kao i vrlo uvažanim naučnim časopisima. Možda je, dapače, malo kad naučna slava koga filozofa dobila za njegova života tako širok naučni publicitet kao u slučaju Bergsona. I s katoličke strane dalo se tome radu dovoljno priznanja. Općenito, što više, katolički naučni krugovi u tome su prednjačili ističući lojalno zasluge toga filozofa nekatolika, posebno u pogledu njegova prikazivanja kršćanstva. No dok su ta priznanja, sa strane katolika bila, u većini slučajeva, vezana uz potrebnu kritiku i distingviranje svega pozitivnog od negativnog, dotle je stari simpatizer bergsonizma Emile Rideau, D. I. požurio se (još pred samu osamdesetgodišnjicu), da Bergsonovu filozofiju predoči kao prihvatljivu barem u svojim općim potezima.

U dva članka izašla u Nouvelle Revue Théologique (T. 64. juin, juillet-août 1937, pp. 621—639. 732—754) on prikazuje Bergsonov filozofski sistem onako kako bi ga prikazivao svaki uvjereni pristaša. Njegova namjera nije, kako sam izjavljuje (620), resumirati Bergsonovu nauku a ni prikazati njezin historijski razvitak. Svojim člancima on bi htio da samo olakša razumijevanje bergsonizma pri izravnom čitanju, i ne bi htio da ikoga od toga odvraća. Doduše, katolici »moraju znati da su tri Bergsonove knjige... na indeksu«, ali to je detalj, koga pisac smatra potrebnim tek u jednoj podnožnoj bilješki napomenuti. U stvari čitanje Bergsonovih djela svakako se nameće. Nesamo s razloga s kojih se nameće svaki izravni kontakt s filozofskom mišlju, nego i zbog posebne vrijednosti ovoga sistema. O. Emile Rideau to dokazuje izlažući Bergsonov sistem, braneći njegove slabije strane i slaveći ga kao cjelinu. Koliko je sve to opravdano, vidjet ćemo u toku samog izlaganja.

Prema Rideau-u Bergsonova ideja o Bogu, koja je još nejasno bila izražena u *l'Evolution Créatrice* precizi-